Over enkele maanden zal het tien jaar geleden zijn, dat ons volk herleefde in de vrijheid.

In de donkere jaren, die daaraan vooraf gingen, heeft in ons allen de droom geleefd van een nieuw en herboren vaderland. Het was het onderwerp van gesprek ’s avonds in de huiskamers, als het oliepitje laag brandde, het was onze steun in de dagen van kommer en nood, het gaf kracht aan allen, die in het verzet dagelijks het leven voor het vaderland op het spel zetten.

Wat hebben wij in de tien jaren, die sindsdien voorbij gingen, met de zo duur gekochte vrijheid gedaan? Wat wij in de oorlogsjaren bij alle ontbering hebben mogen ervaren als een verrijking: de menselijke solidariteit, de grotere openheid en het betere onderlinge begrip, de grotere gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, is dit alles een bron gebleven tot vernieuwing van ons volksleven? Bleven wij trouw aan de idealen, die uit het leed der oorlogsjaren opbloeiden, of legden wij ons, moedeloos en teleurgesteld, neer bij een terugkeer naar een verleden, ook inzover wij dit liever als afgesloten hadden beschouwd? Het zijn deze vragen, die in de komende maanden aan ons zullen worden gesteld.

Deze vragen zullen ook worden gesteld in verband met de partijpolitieke verhoudingen in ons land. Ook op dit gebied heeft niet alles, dat zich in de jaren 1945—1946 aandiende als vernieuwing, stand kunnen houden onder de zucht tot restauratie, die zich vrij spoedig na de oorlog weer van grote groepen meester maakte.

De ontwikkeling bijvoorbeeld van de Rooms-Katholieke Staatspartij als een confessionele partij, tot de KVP als een progressieve programpartij, die ook voor niet- katholieken zou

openstaan, werd voor een groot deel weer ongedaan gemaakt.

De doorbraak, behoort zij niet tot het weinige, dat van het verlangen naar vernieuwing is overgebleven? Is het misschien alleen al daardoor, dat zij steeds meer kwam te staan in het brandpunt van de politieke strijd? En als ik hier spreek over de doorbraak, dan heb ik niet alleen het oog op de politieke, doch veel meer nog op de geestelijke aspecten, aan deze politieke doorbraak verbonden, dus de doorbraak als geestelijk verschijnsel, die een besef is van menselijke solidariteit en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid. Ik heb het al eerder gezegd: Het einde van de doorbraak zou ook een geestelijke nederlaag zijn, die voor ons gehele volksleven en daar over heen voor de toekomst van Europa, vèrreikende gevolgen zou hebben. Een geestelijke nederlaag ook, omdat het zou betekenen, dat het katholieke in de politiek niet meer vruchtbaar zou kunnen worden gemaakt door het gesprek en de overreding, doch enkel door de macht.

Dit alles was voor ons de werkelijkheid, toen de Nederlandse bisschoppen in hun Mandement de katholieken die zich hadden aangesloten bij de Partij van de Arbeid, opriepen ‘in geweten ernstig na te gaan, of zij de verantwoordelijkheid van zulk een steun kunnen dragen’.

Nauwelijks drie dagen later heb ik er via de radio op gewezen, dat de Katholieke Werkgemeenschap tijd en gelegenheid wenste te hebben, om zich met de meeste ernst van de inhoud van het gehele Mandement rekenschap te geven. Een gewetensbeslissing [missing] de vele en veelzijdige verantwoordelijkheden, waarvoor we waren geplaatst. In het

algemeen heeft men dit begrepen en geëerbiedigd. Des te meer heeft het gegriefd en teleurgesteld, dat het juist enkele katholieke bladen waren, die te kort schoten, zowel in begrip als in eerbied voor dit beraad.

Als voorzitter van de Werkgemeenschap weet ik misschien beter dan iemand anders, hoe onze leden in de afgelopen tijd innerlijk gestreden hebben om de juiste beslissing te kunnen nemen. De weg van de minste weerstand hebben zij zeker niet gevolgd, en gemakkelijk is het hen niet gemaakt. Velen zijn gegaan door de eenzame diepten, waartoe een gewetensconflict kan leiden. Nooit meer dan in deze maanden van grote innerlijke strijd is de onschatbare betekenis van het bestaan van de Werkgemeenschap gebleken. En ofschoon onze beslissing een persoonlijke beslissing is, is datgene, wat ik U thans te zeggen heb, méér dan een persoonlijk woord, omdat het de overtuiging weergeeft van, op een paar uitzonderingen na, alle leden van de Katholieke Werkgemeenschap, die Zaterdag j.l. in een buitengewone ledenvergadering bijeen is geweest.

Iedere katholiek weet, dat niemand mag handelen tegen de overtuiging van zijn eigen geweten in, maar hij weet ook dat op ieder de plicht rust zijn geweten zo eerlijk en getrouw mogelijk te vormen. Het maandenlange beraad van de Werkgemeenschap was in wezen gewetensvorming. We hebben daarbij naast het woord onzer bisschoppen alle hulpmiddelen gebruikt, waartoe ’s mensen redelijke en zedelijke natuur verplicht: de persoonlijke bezinning, het gesprek met vele deskundigen en hoogstaande geloofsgenoten, priesters zowel als leken, en niet in de laatste plaats het gebed.

Het Mandement houdt niet een verbod in van de Partij van de Arbeid voor katholieken en waar geen verbod is uitgesproken, behoeft en mag zelfs geen verbod worden gelezen. Dat niemand denke, dat dit het gewetensconflict gemakkelijker heeft gemaakt, het was er integendeel eerder groter en moeilijker door.

Maar het feit ligt er, dat er geen verbod is uitgesproken, mede in verband met de 'bijzondere reserve, die de bisschoppen in acht hebben willen nemen tegenover het gebruik van de politieke vrijheid'.

Het Mandement heeft ons wel geplaatst voor een persoonlijke gewetensbeslissing. Wij hebben ons daar ernstig en diepgaand over beraden, zoals wij ons ernstig en diepgaand beraden hebben, toen wij in 1946 voor de vraag stonden, of wij als katholieken deel zouden nemen aan de stichting van de Partij van de Arbeid en toen ons bij monde van het hoogste kerkelijke gezag hier te lande, de vrijheid der eigen gewetensbeslissing werd gelaten. Wij deden het iedere keer opnieuw, wanneer de bisschoppen bij voorkomende gelegenheden, direct of indirect, de politiek ter sprake brachten. En zo deden wij het ook na het verschijnen van het Mandement, met de grootste ernst en zorgvuldigheid, alleen reeds vanwege de bijzondere betekenis, die voor de katholiek het herderlijk woord der bisschoppen in de Kerk heeft. Gaarne zouden wij onze beslissing al eerder hebben genomen, indien dit mogelijk en verantwoord ware geweest. Langer uitstel leek ons alleen al daarom bezwaarlijk, omdat wij meenden, dat dit Congres van de Partij de uiterste datum van onze beslissing moest zijn. Enkele leden van de Katholieke Werkgemeenschap zijn candidaat voor het lidmaatschap van

het Partijbestuur. Voor U en voor hen zou een nieuwe verkiezing moeilijk zijn, hangende de beslissing. En wil het Congres zijn politieke taak kunnen vervullen, die een terugblik is op de afgelopen twee jaar en een wegwijzer voor de komende twee jaar, dan heeft het Congres er recht op te weten, waar wij staan. Ik ben er mij van bewust over dit congres heen te spreken tot talrijken in den lande, die onze beslissing met spanning tegemoetzien.

[missing]
heeft bewogen. Ik kan slechts hopen, dat alle kringen bereid zijn om thans te luisteren met die openheid en die bereidheid, welke de enige grondslag kunnen zijn voor een werkelijk zinvol en vruchtbaar gesprek.

Eén van de belangrijke vragen, waarop wij bij ons beraad telkens werden teruggeworpen, was deze, of onze principiële uitgangspunten, of onze positie in het politieke leven van ons land in enigerlei opzicht een onkatholieke zou zijn geworden, strijdig met de katholieke beginselen. Wij menen, dat dit niet het geval is.

De vraag, of de katholiek aan een eenheidspartij of aan een doorbraakpartij de voorkeur moet geven, is niet een vraag, waarop de leer der Kerk een dwingend antwoord geeft

Anders dan wellicht voor de theologie van Abraham Kuyper, die in Nederland ook het denken van vele katholieken heeft beïnvloed, kan een partijpolitieke eenheid der katholieken niet worden afgeleid uit het wezen of de zending van de Kerk. Geen enkele pauselijke tekst maakt van een partijpolitieke eenheid der katholieken een beginsel of een ideaal, integendeel op vele plaatsen wordt gewaarschuwd tegen de vereenzelviging van Kerk

en politieke partij. In Nederland wordt aan katholieke zijde herhaaldelijk onvoldoende onderscheid gemaakt tussen katholieke actie en politieke actie en de taakstelling van de politieke actie in formuleringen, die eigenlijk voor de katholieke actie zijn bestemd, doet tekort zowel aan de universaliteit van de Kerk als aan de eigenstandigheid van het politieke leven. Terecht waarschuwde kardinaal Feltin dan ook, dat de opvatting van een katholieke eenheidspartij 'onvolledig is en niet geheel in overeenstemming met een gezonde opvatting omtrent de aard en de taak van de Kerk'. Natuurlijk sprak kardinaal Feltin in de concrete situatie van een ander land, doch het komt ons voor, dat 'de gezonde opvatting omtrent de aard en de taak van de Kerk' in Frankrijk niet wezenlijk anders is en kan zijn dan in Nederland. Vanzelfsprekend behoeft een partijpolitieke eenheid niet noodzakelijk afbreuk te doen aan de bovennatuurlijke eenheid, maar in zijn nadere verklaring zegt kardinaal Feltin, dat: 'voor de katholieken het recht gewaarborgd moet zijn om er uiteenlopende politieke meningen op na te houden en tot uitdrukking te brengen'. Het lijkt me alles nog al duidelijk.

Wij hebben nimmer de stelling verdedigd, dat een katholieke eenheidspartij nooit recht en reden van bestaan zou kunnen hebben. Wij geloven, dat er omstandigheden zijn, die haar onvermijdelijk maken. Op die grond is door ons de historische verdienste van de R.K. Staatspartij steeds ten volle erkend. Doch wanneer de katholieken hun gelijkgerechtigde plaats hebben in de nationale gemeenschap, wanneer de rechten en vrijheden der Kerk zijn gewaarborgd en er andere partijen zijn, wier beginselen en politieke practijk niet met het katholicisme in tegenspraak staan, dan bestaat er niet alleen geen noodzaak tot een

katholieke eenheidspartij, maar staat naar onze mening een dergelijke eenheidspartij daarenboven de zo goed mogelijke werking van het democratische bestel in de weg. En moet niet worden gevreesd, dat voor de zending der Kerk een zodanige partij een belemmering wordt? Want als een partijpolitieke eenheid der katholieken enkel of in hoofdzaak wordt gerechtvaardigd met doelstellingen als: de opbouw van een christelijke samenleving, de kerstening van staat en maatschappij, het tot gelding brengen van de katholieke beginselen, dan is een dergelijke doelstelling meer bovenpolitiek dan politiek van aard, waardoor het karakter van politieke partij, in de echte zin des woords, vervaagt. Een dergelijke partij verenigt in haar midden politiek-heterogene elementen, hetgeen leidt tot een tekort aan politieke daadkracht, een politieke gedesinteresseerdheid bij het betrokken volksdeel en de on- [missing] de macht het geloof aan de mensen [missing]eenzelviging van Kerk en partij, en van een verwarring van geestelijke en tijdelijke waarden. Het zwaard der Kerk is niet een politieke partij, maar zoals Paulus zegt, het woord van God.

Het tekent de sfeer van onwaarachtigheid, als op het ogenblik het in katholiek Nederland zo wordt voorgesteld, alsof niet de KWG, doch de KVP moet vechten voor haar bestaansrecht. Het bestaan van de KVP als politieke partij is niet in het geding. Wat in geding is, dat is haar plichtmatig eenheidskarakter. En dat is terecht in het geding. Plichtmatige eenheid en vrijheid van partijkeuze sluiten elkaar uit. ‘Waar van een katholieke *partij* sprake is, is de noodzakelijkheid der toetreding opgeheven, de vrijheid der vereniging geboekstaafd,’ heeft Schaepman ons geleerd. Maar de eenheidsaanspraken van de KVP

bedreigen deze vrijheid en de KWG vecht daar tegen om haar recht van bestaan. Wij bestrijden niet het bestaansrecht van een ander, wij verdedigen slechts het bestaansrecht van onszelf. In verhoudingen, zoals die in Nederland thans bestaan, vertegenwoordigt de vrijheid van partijkeuze een waarde in zichzelf. Zij is van hoger en edeler gestalte dan een eenheid, die slechts plichtmatig en kunstmatig kan zijn.

De katholieken van de Partij van de Arbeid wijzen dus met nadruk de stelling van de hand, dat men vanuit principieel katholiek gezichtspunt zou kunnen zeggen: de confessionele partijvorming is een typisch katholieke partijvorming, de doorbraak is daarentegen een on-katholieke partijvorming. Onze stelling is, dat van katholiek gezichtspunt uit, beide standpunten zich laten verdedigen.

Juist omdat het hier gaat om een vraag, die niet een zaak is van katholiek beginsel, is het zo voor de hand liggend, dat daarover door katholieken verschillend wordt gedacht.

Wij die gericht staan naar de toekomst, die weten, dat de oorlog het einde was van een tijdperk dat niet terugkeert, die menen, dat we tekort schieten, als we temidden van het onvermijdelijk anders worden der wereld het experimenteren op nieuwe wegen niet aan durven, wij menen dat in de gegeven situatie van ons land de doorbraak de voorkeur verdient. Dat ontslaat ons natuurlijk niet van de plicht tot een discussie over deze vraag altijd bereid te zijn. Ook hier staan wij voor dat stuk waarheidsvraag, naar het antwoord waarop de mens de plicht heeft te blijven zoeken. Het was daarom, dat wij steeds open stonden voor ieder gesprek, ook met vertegenwoordigers van KVP en KNP. Wij zijn daar

heen gegaan met de innerlijke bereidheid ons te laten overtuigen. Kan van de KVP hetzelfde worden gezegd?

Wij aanvaarden dus, dat iedere katholiek de plicht heeft te blijven zoeken naar wat in de gegeven situatie van ons land het beste is. Doch wij willen van onze kant wel uitdrukkelijk stellen, dat dit slechts mogelijk is in een sfeer van vrijheid en persoonlijke verantwoordelijkheid. Wij menen, dat bij de keuze in de contingente vraagstukken van het politieke en maatschappelijke leven, zolang de zedewet en het natuurrecht geëerbiedigd blijven, de persoonlijke vrijheid en verantwoordelijkheid boven discussie behoren te staan. Zonder dit recht van persoonlijke vrijheid en verantwoordelijkheid zou de positie van de katholiek in het openbare leven van onze tijd, een onzuivere positie worden. In de eerste maanden na het Mandement hebben een aantal katholieke persorganen en organisaties geprobeerd de sfeer te scheppen van de inquisitie. Men begint met uit onwil of schuldige onwetendheid van de doorbraak en het socialisme een vertekend beeld te geven en ontleent dan aan dit vertekende beeld de argumenten om de doorbraak en het socialisme, zoals die werkelijk zijn, te bestrijden. Omdat men het algemeen belang, zoals men dit [missing] zelf zag, belangrijker achtte dan de mens, die dit algemeen belang anders zag, heeft men het gewetensconflict gebagatelliseerd. In diezelfde sfeer werden bepaalde passages uit het Mandement stelselmatig overtrokken, andere passages even stelselmatig dood gezwegen. Dit alles om de katholieken van de Partij van de Arbeid te doen buigen onder een haast niet te dragen morele druk. Het leek soms op de sfeer van de totalitaire

samenleving. Maar dat mag niet en dat kan niet, in de eerste plaats niet in het belang van de Kerk zelf.

Wat is het beste in de gegeven situatie van ons land?

Wij hebben steeds zonder voorbehoud aanvaard, dat de bisschoppen hierover in het Mandement hebben willen spreken vanuit een buiten- en bovenpolitieke verantwoordelijkheid; op de eerste plaats uit een diepe verontrusting over de voortschrijdende ontkerkelijking in ons volk. Als katholieken begrijpen wij die verontrusting niet alleen, wij delen die ook. Voor een generatie, die opgroeide onder een werkloosheidscrisis als de wereld nooit kende en een wereldoorlog, waarin menselijke waarden om niet werden geteld, is de Christus een vreemde geworden, in veel grotere mate dan de christenheid doorgaans zelf wil erkennen. Europa zelf werd missieland, we leven in een geseculariseerde wereld, waarin, helaas, het christendom veelal meer het element der traditie vertegenwoordigt dan de kracht van vernieuwing. Het nationaal-socialisme, dat Rauschnigg de nihilistische revolutie noemde, waren we in staat te overwinnen, maar het nihilisme bleef. Het waart rond tussen de ruïnes van een verwoest Europa, het wordt versterkt door de vrees en de onzekerheid, die hangen over de wereld, door de armoede en de ellende in de wereld, die we weigeren radicaal aan te pakken. Hoevelen hebben niet het geestelijk houvast in hun leven verloren in het lijden van deze tijd? De Kerk zou de Kerk van Christus niet zijn als zij daar niet tot in het hart door werd bewogen.

Wij zijn weliswaar van mening, dat de ontwikkeling van het politieke en maatschappelijke

leven recht heeft ook op eigen merites beoordeeld te worden en niet volledig ondergeschikt kan worden gemaakt aan vragen van zielzorg. ‘De Kerk is het niet, die de structuur van morgen zal dicteren, zij heeft te veel eerbied voor de rechten en de vrije initiatieven van de mens.’ Maar ik herhaal het, we erkennen ten volle dat de geestelijke nood in deze tijd een vraag van de eerste orde is en dat de christen, die in het openbare leven van deze tijd zijn taak als een christelijke roeping aanvaardt, aan deze vraag niet voorbij kan.

Maar juist, omdat we van dat alles zo diep zijn doordrongen, daarom kozen we voor de doorbraak.

Wij zijn niet, zoals men wel zegt, ‘overgelopen’ uit het christelijke kamp naar het kamp van de neutraliteit en evenmin als andere christenen ontkennen we de samenhang van godsdienst en politiek, doch uit de christelijke opdracht in de wereld van vandaag aanwezig en getuige te moeten zijn, hebben we, samen met anderen, in Nederland een nieuw partijtype geschapen, dat een samenwerking mogelijk maakt, waar vroeger slechts tegenstellingen bestonden.

Wij hebben niet gekozen voor een socialisme, dat in de encyclieken werd veroordeeld, maar wij meenden, als christen in deze tijd tekort te schieten, als we slechts negatief konden antwoorden op het verlangen van anderen in Nederland een nieuw socialisme gestalte te geven, dat aanvaardbaar is voor christenen en niet- christenen.

Wij hebben gekozen voor de doorbraak, omdat wij geloven, dat de doorbraak een bijdrage is tot het gezond maken van de samenlevingsverhoudingen in ons land, tot de

aanvaarding van een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, die we dragen als kinderen van hetzelfde volk, tot een betere functionnering van het democratisch bestel in dit land en tot de voltooiing van de emancipatie der katholieken zelve.

Wij hebben OOK gekozen voor de doorbraak, omdat wij menen, zoals Ruygers het stelde op de Kaderdag in Utrecht, 'dat zij de positie van de Kerk in ons land ten zegen strekt. We geloven dat in deze tijd de behoefte bestaat aan nog een andere doorbraak: een doorbraak van het christendom naar de wereld.' Bij velen leeft de hunkering naar het profetische getuigenis van de Kerk. Van dat alles zijn we diep overtuigd. Maar juist daarom ook, hebben we om des gewetens wil, gekozen voor de doorbraak. Omdat we uit ervaring weten, hoezeer politieke macht heeft gestaan als een scheidsmuur tussen de Kerk en de ziel van ons volk. En omdat we het als een roeping hebben gezien om in Nederland het politieke en geestelijke klimaat te helpen scheppen, waarin de Kerk zo goed mogelijk, vrij en onbelemmerd, haar zending kan vervullen.'

Het waren dus geen negatieve, doch zeer positieve overwegingen, die ons brachten tot de keuze voor de doorbraak. In geweten zijn wij overtuigd, dat de doorbraak niet alleen toelaatbaar is van principieel katholiek gezichtspunt uit, maar dat zij voor ons volksleven van grote positieve waarde is. Als op het ogenblik er nog vele katholieken zijn, die ons hierin niet kunnen volgen, waarom hebben zij dan nooit het gesprek gezocht met geloofsgenoten, wier katholiciteit zij niet in twijfel wensen te trekken en wier ervaring met en kennis van de doorbraak groter is dan de hunne? Als wij zeggen, dat de doorbraak voor het christendom in

Nederland en in Europa betere kansen biedt dan het confessionele partijensysteem, dan hebben wij dit herhaaldelijk gestaafd met argumenten van velerlei aard. Argumenten, die ontleend zijn aan onze visie op de toekomstige ontwikkeling in Nederland en Europa, op de veranderingen in de sociologische structuur van ons volk, op de noodzakelijkheden van een naar volwassenheid groeiende katholieke gemeenschap.

En de vraag naar de doorbraak vindt voor ons niet een verschillend antwoord, naar gelang we de vraag stellen op het staatkundige dan wel op het kerkelijke vlak, in beide gevallen is voor ons, naar beste weten en geweten, het antwoord hetzelfde, het een bevestigt het ander. Wat kan een mens, in een dergelijke situatie, anders doen dan de stem van zijn geweten volgen?

Wij zijn dus in geweten overtuigd, dat onze politieke keuze niet in strijd is met enigerlei katholiek beginsel, en dat de vrijheid om deze keuze te kunnen doen, in deze tijd voor land en Kerk wenselijk en noodzakelijk is.

Maar het is nodig om het hier uit te spreken, teneinde alle misverstand te vermijden, dat voor de katholiek deze beide punten, hoe belangrijk ook, nog geen volledig antwoord geven op de gewetensvraag, ons door het Mandement voorgehouden. De eenheid van de katholieken in de Kerk is niet een politieke of juridische eenheid, doch een eenheid, waarvan het wezenlijke boven deze wereld uitstijgt. Het mysterie van de Kerk is voor de gelovige levende realiteit. De katholiek, die uit deze werkelijkheid leeft, heeft bij de beantwoording van de aan hem gestelde gewetensvraag wellicht het meest te worstelen met vragen, zoals

omtrent de plaats en de taak van de leek in de Kerk, de verhouding van bisschop en gelovige, de zin van een voorhoede en haar verantwoordelijkheid voor de eenvoudige huisgenoten des geloofs, het offer van het eigen inzicht, de roeping van het volk Gods in een geloofsverdeelde wereld, de Voorzienigheid, die de Kerk en de wereld leidt en nog vele andere. Ik kan hier op deze vragen niet ingaan. Zij hangen onmiddellijk samen met het leven uit het mysterie van de Kerk, die de gelovige steeds zal zien als een Godsgeschenk, de wereld als een ergernis. De vragen, die hier rijzen, zijn veel moeilijker, maar ook beslissender dan de politieke problematiek. Wanneer ik hier op deze vragen geen antwoord geef, dan is het enerzijds, omdat zij beter kunnen worden besproken in intern katholieke kring, anderzijds, omdat zij zozeer de diepste roerselen raken van het persoonlijke leven, dat een openbare politieke [missing] vragen, die ons het meest beklemd hebben. In de beslissing die wij hebben genomen, wordt ook iets van ons antwoord op deze vragen tastbaar, doch de toelichting daarop moet worden uitgesteld tot een andere plaats en gelegenheid.

Ernstig hebben wij moeten overwegen, wat de gevolgen zouden zijn, als wij onze taak zouden opgeven. Wij allen dragen nu eenmaal de verantwoordelijkheid voor de consequenties van onze daden, een verantwoordelijkheid, die niemand van ons kan afnemen. Wij weten dat een moeten uittreden van de katholieken uit de Partij van de Arbeid tot een onmiddellijke regeringscrisis zou leiden. Het Mandement zou tot een bij uitstek politiek document worden, dat voor lange tijd de politieke verhoudingen in ons land in antithetische richting zou beïnvloeden. Het zou in de ogen van velen de KVP maken tot een

gecanoniseerde partij en voor 2/5 van ons volk de vrijheid van partijkeuze, grondslag der democratie, in feite onmogelijk maken. Het zou het anti-katholicisme in ons land en daarbuiten verder doen toenemen, de verhouding tussen katholieken en niet-katholieken voor lange tijd vergiftigen en onherstelbare schade toebrengen aan het klimaat, dat ook de Kerk nodig heeft om haar zending te kunnen vervullen. Van al deze punten hebben wij ons rekenschap moeten geven en de verantwoordelijkheid voor een dergelijke ontwikkeling menen wij niet te mogen dragen.

Maar toch, hoe belangrijk dit alles ook zij, bij het besluit van de Werkgemeenschap heeft het beslissende element toch elders gelegen, meer in het positieve dan in het negatieve.

Het meest diepgaande beraad heeft onze eerlijke gewetensovertuiging niet doen: veranderen, dat voor de kerkelijke en staatkundige verhoudingen in ons land de doorbraak, zoals die belichaamd is in de Partij van de Arbeid, een betere weg is dan het confessionele partijensysteem. Het is dit ideaal van de doorbraak, dat onze plaats bepaalt in het openbare leven van ons land. Ook wij hebben de plicht om ons zelf te zijn. Daarom heeft de Werkgemeenschap het vorige jaar reeds te kennen gegeven, dat van een overgang naar de KVP geen sprake kan zijn. Onzerzijds was dat eenvoudig een daad van eerlijkheid en van waarachtigheid. Vele katholieken, ook van buiten onze rijen, hebben ons toen de raad gegeven een nieuwe partij te stichten. Maar ook dat gaf geen oplossing voor de vraag: Hebben ook wij niet de plicht, zolang dit van ons afhangt, te volharden bij een ideaal, dat het geweten ons voorschrijft? Ook dat is een element van de gewetensvraag, ons door het

Mandement voorgehouden. Wij hebben die gewetensvraag onderzocht met alle zorgvuldigheid, waartoe wij ons verplicht achtten op grond van onze eerbied voor onze kerkelijke Overheid en onze liefde voor de Kerk. Het zou ons — ik zeg het zonder voorbehoud en in alle oprechtheid — liever geweest zijn indien wij aan de wensen van onze bisschoppen hadden kunnen voldoen. Maar wij kunnen het niet, omdat wij het niet mogen.

Wij willen niet tekort schieten in eerbied voor onze bisschoppen, maar wij weten ook, dat onze bisschoppen niet van ons verlangen en niet kunnen verlangen, dat wij iets zullen zeggen, dat tegen onze gewetensovertuiging ingaat. Wij hebben alle aspecten laten wegen van de vele en veelzijdige verantwoordelijkheden, die wij in onze huidige positie dragen. Maar ook wij hebben de plicht, in het belang van land en Kerk beide, datgene te doen, wat ons geweten van ons vraagt. En daarom zeg ik nu, uit de grond van mijn hart en uit diepste overtuiging: *Onze plaats, de plaats van de Katholieke Werkgemeenschap, is en blijft in de Partij van de Arbeid.*

Het zij mij vergund deze beslissing nog met een enkel woord toe te lichten.

De thans genomen beslissing was enkel mogelijk, omdat het daarbij niet ging om [missing] lag het vraagstuk niet. En als we dan nu opnieuw hebben gekozen voor de Partij van de Arbeid, dan is dat niet omdat de Kerk ons minder lief is. Als wij' strijden, dan strijden we uit de kracht van ons geloof en onze liefde voor de Kerk. En onze keuze is mede bepaald door het intense verlangen oprechte katholieken te blijven. Zo moge ook voor ons het woord uit het Mandement wellicht gelden: ‘Wie leeft uit een echt Godsbesef, kan vruchtbaar werken

in het tijdelijke, zonder het gevaar te lopen zich te verliezen in de vele eisen, die het moderne leven stelt.'

Nu wij de beslissing hebben genomen, dat onze plaats blijft in de Partij van de Arbeid, kan dit niets anders betekenen dan dat wij daarmee ook de taken en verantwoordelijkheden aanvaarden, die het lidmaatschap van een politieke partij meebrengt. Dat is noodzakelijk in de beslissing inbegrepen. Wij verwerpen de gedachte, dat men ons het recht van onze overtuiging zou laten, doch de gelegenheid zou weigeren voor die overtuiging op te komen. Van ons, die oprecht hopen, dat met name in het katholieke volksdeel onze beslissing zal bijdragen tot een ontspanning, zal een grote mate van tact, voorzichtigheid en zelfbeheersing worden gevraagd. Onzerzijds aanvaarden we dat. Maar de wijze, waarop in het katholieke volksdeel op onze beslissing zal worden gereageerd, zal ook een toetssteen zijn, of en in hoeverre men bereid is te eerbiedigen wat het Mandement noemt 'het gebruik van de politieke vrijheid'. Als men de open gedachtenwisseling blijft weigeren, als men ons bestrijdt met oneerlijke middelen of ons verdacht maakt in onze katholiciteit, dan zullen we ons met alle kracht verdedigen.

Wij hopen, dat onze beslissing zal bijdragen tot een ontspanning in de toegespitste verhoudingen van ons land. Als onze beslissing ertoe bijdraagt, dat het Mandement ophoudt in feite allereerst een politiek document te zijn — hetgeen slechts ten goede kan komen aan de geestelijke vraagstukken, in het Mandement aan de orde gesteld — als katholiek Nederland onze beslissing, ook voorzover men het daarmee oneens is, als

gewetensbeslissing zal eerbiedigen, als niet-katholiek Nederland onze beslissing mede zal verstaan als een eerlijke poging de mogelijkheden tot gesprek en samenwerking tussen katholieken en niet-katholieken open te houden, dan geloven we, dat onze beslissing een bijdrage kan zijn tot het scheppen van een klimaat, dat voor land en Kerk ten zegen strekt.

De vraag zal worden gesteld, of de beslissing van de Katholieke Werkgemeenschap het einde moet betekenen van het gesprek tussen KWG, KVP en KNP. Ik geloof het niet. Onze beslissing heeft enkel de situatie verduidelijkt. Iedereen weet nu, dat in katholiek Nederland niet die minimale eenheid van opvatting over de grondslag der partijvorming en over een concreet politiek programma aanwezig is, die voor een partijpolitieke eenheid noodzakelijk zou zijn. Voor ons is dat geen stap achteruit, anderen denken daar anders over. Deze werkelijkheid zal men echter moeten aanvaarden. Maar daarmede is niet ieder gesprek zinloos. Boven de rechtmatige verscheidenheid der partijpolitieke keuze uit is er iets, dat de katholieken verbindt, ook ten aanzien van de politiek, dat waard is om georganiseerd te worden. Het gesprek over datgene, wat de katholieken ten aanzien van de politiek verbindt, kan echter niet plaats hebben op grondslag van macht, doch slechts op grondslag van onze eenheid in de Kerk. Als de KVP dit afwijst, dan rust op haar de verantwoordelijkheid, dat in katholiek Nederland een leemte blijft voortbestaan. Onzerzijds kunnen wij slechts onze uitdrukkelijke bereidheid herhalen, die vanaf 1946 ononderbroken heeft bestaan, over dit vraagstuk het gesprek voort te zetten.

Tot U allen zeg ik: Het vorige jaar rees de vraag, of de doorbraak, die essentieel

[missing] verlies en op de Kaderdag in Utrecht heeft de gehele Partij getuigenis afgelegd van haar trouw aan de idealen van de doorbraak. Nu de beslissing van de Katholieke Werkgemeenschap er is, geloof ik, dat we in een nieuw stadium zijn gekomen.

We zijn niet op de eerste plaats ergens tégen, we zijn op de eerste plaats ergens vóór. Met de doorbraak is de Partij van de Arbeid de draagster van een ontwikkeling, die ons land de weg wijst naar een nieuwe toekomst in een veranderde wereld. Dat is een groot ideaal, maar daarom ook een grote verplichting, voor de Partij als geheel en voor ieder van ons.]

Wij verhelen ons niet, dat de Katholieke Werkgemeenschap daarbij nog een moeilijke tijd tegemoet gaat. In het katholieke volksdeel zullen er misschien velen zijn, die onze gewetensbeslissing niet kunnen of niet willen verstaan. Het is soms zo moeilijk te luisteren naar de stem van een ander, als er machtsposities in het geding zijn. We hopen en bidden, dat ons de kracht gegeven wordt trouw te kunnen blijven aan de stem van ons geweten en we weten ons daarbij zeker van de steun en de medewerking van de gehele Partij, die wij slechts dankbaar kunnen zijn voor het begrip, dat zij in de afgelopen maanden tegenover ons heeft opgebracht, waardoor wij in volle vrijheid onze beslissing hebben kunnen nemen.

Vóór ons staat het inspirerende voorbeeld van de grote figuur van Thomas Morus. In de tijd, waarin politieke en godsdienstige hartstochten Europa rood kleurden van bloed, was hij de opene en de verdraagzame, de apostel van vrede en gerechtigheid onder de mensen. Als katholiek wist hij zijn humanisme getekend staan in het Kruis en hij heeft er zelf moedig alle consequenties van gedragen. Vele socialisten hebben hem geëerd als een grote voorganger en de Kerk heeft hem tot de eer der altaren verheven. In zijn Utopia leeft de droom van een mensheid, die haar hoogste zedelijke idealen niet kan verloochenen. Maar een heilige werd hij, omdat hij tot in de dood getuigde van die levenshouding, die ook getekend staat in de laatste strophe van ons volkslied:

Voor God wil ick belijden,
En zijner grooter macht,
Dat ick tot gheenen tijden
Den Coninck heb veracht,
Dan dat ick Godt den Heere,

Der Hoochster Majesteyt,

Heb moeten obediëren

In der gherechticheyt.